

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

С.В. Матчук

кандидат юридичних наук,

Т.В. Кріпостна

магістрант ННІЗН НАВС

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст.50) і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані ним збитки (ст.66) [1]. Таке право громадян закріплено Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та ряді інших законодавчих актів України. Питання охорони довкілля дістали свого відображення також у Земельному, Водному, Лісовому кодексах України.

Норми екологічного права містять в собі правові вимоги до використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, межі належного здійснення прав і виконання обов'язків по використанню природних об'єктів, перелік найбільш характерних порушень цих прав і обов'язків тощо. Санкції ж за ці порушення містяться в кримінальному, адміністративному, цивільному і трудовому законодавстві. У залежності від умов і порядку застосування цих санкцій розрізняються відповідні види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Відповідальність за екологічні правопорушення є важливим складовим елементом правового забезпечення раціонального природокористування, відновлення екологічних об'єктів і охорони довкілля. Розвиток законодавства в цій галузі розвивається по шляху визначення кола протиправних дій, які посягають на порядок користування природними ресурсами, та суб'єктів правопорушень, встановлення відповідальності за їх здійснення, уточнення обов'язків органів та посадових осіб по прийняттю заходів юридичної відповідальності та порядку розгляду справ про окремі правопорушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню сутності юридичної відповідальності у сфері екологічних правовідносин, і зокрема адміністративно-правової, присвятили свої роботи як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Б.Т. Базилев, С.Н. Братусь, І.С. Самошенко, М.Х. Фарукшкін, О.С. Шабурова, П.Р. Стависький, О.В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.К. Попов, В.М. Комарницький, В.І. Шевченко, С.В. Єлькін,

Ю.С. Шемшученко, В.Л. Мунтян, Б.Г. Розовський, Л.В. Бориславський, О.Л. Дубовик, Е.Р. Разумова, О.С. Колбасов, М.І. Краснов, В.І. Андрейцев, В.В. Костицький, С.М. Кравченко, М.І. Малишко, В.І. Семчик, Н.І. Тітова, І.А. Дмитренко та ін.

Метою статті є визначення особливостей адміністративно-правової відповідальності за екологічні правопорушення, що дозволить найбільш ефективно застосовувати санкції такого виду відповідальності та найбільш повно не лише право громадян на безпечне довкілля, а й безпосередньо захистити його.

Основні результати дослідження. Сутність адміністративно-правової відповідальності полягає у застосуванні до порушників екологічного законодавства адміністративно-правових санкцій (стягнень). Перелік екологічних правопорушень, за які настає адміністративна відповідальність, закріплений гл.7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» Кодексу України про адміністративні правопорушення. При цьому екологічний характер мають і деякі інші адміністративні правопорушення, які поміщені у відповідних главах КУпАП.

Адміністративне законодавство класифікує екологічні правопорушення залежно від об'єкту посягання. Так, розрізняють: правопорушення в галузі охорони і використання земель; правопорушення в галузі охорони і використання надр; правопорушеннями в галузі охорони і використання вод; правопорушеннями в галузі охорони і використання лісу; правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря; правопорушеннями в галузі охорони і використання тваринного та рослинного світу.

Інша група екологічних правопорушень пов'язана з порушеннями вимог екологічної безпеки у процесі: а) невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст.90¹); б) невиконання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів (ст.91¹); порушення правил і норм з ядерної та радіаційної безпеки (ст.95 КУпАП). До цієї групи слід також віднести допущення наднормативних викидів і скидів забруднюючих речовин (статті 59¹, 78), а також порушення вимог щодо зберігання, транспортування, використання, знешкодження і захоронення хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних хімічних, радіоактивних речовин, у тому числі відходів (статті 82¹-82⁷, 83 КУпАП). Окрему групу становлять проступки, що стосуються екологічних прав громадян. Це, зокрема, відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації (ст.91⁴ КУпАП) [2].

Суб'єктами адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення відповідно до КУпАП є тільки фізичні особи — громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та посадові особи, наділені адміністративною дієздатністю. При цьому відповідно до ст.12 Кодексу, адміністративній відповідальності підлягають особи, які на момент вчинення адміні-

стративного проступку досягли 16 років і є осудними. До неповнолітніх, які вчинили адміністративні проступки, можуть бути застосовані примусові заходи, які не є адміністративними стягненнями: зобов'язання публічно вибачитися; застереження; догана або сувора догана; передача під нагляд батькам або особам, що їх заміняють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання (ст.24¹).

В юридичній літературі дискусійним є питання про адміністративну відповідальність юридичних осіб. Помітною при цьому є тенденція від повного заперечення такої відповідальності до її повного визнання. По суті економічні та інші санкції, що застосовуються до юридичних осіб за порушення екологічного та природоресурсного законодавства, за своєю правовою природою є заходами адміністративної відповідальності [3, с.314]. Адміністративні санкції до юридичних осіб нині передбачені багатьма Законами України: «Про ветеринарну медицину», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про виключну (морську) економічну зону» та іншими. Наприклад, відповідно до Закону «Про виключну (морську) економічну зону» юридичні особи несуть відповідальність за незаконну промислову діяльність (ст.22), порушення правил безпечної експлуатації споруд (ст.23), незаконну експлуатацію природних ресурсів (ст.24), незаконне ведення морських наукових досліджень (ст.25), забруднення морського середовища (ст.26) [4]. Попри те, що законодавець у цьому випадку не називає відповідальність юридичних осіб адміністративною, вона за всіма ознаками є саме такою, оскільки за відповідні правопорушення на юридичних осіб накладаються адміністративні санкції – штрафи, конфіскація засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено правопорушення, конфіскація незаконно добутих природних ресурсів.

Систему адміністративних стягнень за екологічні правопорушення становлять як передбачені КУпАП, так і закріплені іншими законодавчими актами стягнення. Зокрема, відповідно до ст.24 КУпАП за відповідні правопорушення можуть накладатись такі адміністративні стягнення: попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт. Близькими за своєю правовою природою до цих стягнень є такі санкції: скасування дії та анулювання дозволу (ліцензії), обмеження, зупинення (тимчасова заборона), припинення дії суб'єкта господарювання тощо. Так, анулювання чи скасування дозволу (ліцензії) на природокористування здійснюється відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459.

Слід підкреслити, що передбачені КпАП України адміністративні стягнення класифікуються на основні та додаткові. Тільки як основні можуть

застосовуватись усі адміністративні стягнення, закріплені у ст.24 Кодексу, крім платного вилучення та конфіскації відповідних предметів. Останні можуть застосовуватись і як основні, і як додаткові. При цьому за одне адміністративне правопорушення може бути накладено або основне, або основне і додаткове стягнення [5, с.26].

Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення екологічного правопорушення, а при триваючому правопорушенні (наприклад, забрудненні навколишнього середовища) – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення. У разі відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи, але за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття (ст.38 КУпАП).

Якщо внаслідок вчинення адміністративного екологічного правопорушення завдано майнову шкоду, то відповідний державний орган адміністративної юрисдикції під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про відшкодування винним майнової шкоди, якщо її сума не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а суддя районного (міського) суду – незалежно від розміру шкоди (ст.40 КпАП України).

Відповідно до чинного законодавства, адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення застосовується спеціально уповноваженими на те державними органами (їх посадовими особами). Ці органи (посадові особи) є суб'єктами виконавчої влади, реалізуючі яку, вони накладають адміністративні стягнення. Коло суб'єктів адміністративної юрисдикції та обсяг їх юрисдикційних повноважень встановлено в КУпАП. Так, справи про адміністративні екологічні правопорушення розглядаються: адміністративними комісіями при виконавчих комітетах районних, міських, районних у містах, селищних, сільських радах; виконавчими комітетами селищних і сільських рад; районними (міськими) судами (суддями); органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими уповноваженими на те державними органами (посадовими особами). До спеціальних органів еколого-адміністративної юрисдикції належать органи (посадові особи) Міністерства екології та природних ресурсів України, Державної екологічної інспекції, Державного агентства водних ресурсів України, Державного агентства лісових ресурсів України, Державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України тощо. Крім того, справи про екологічні адміністративні правопорушення розглядають у межах своїх повноважень: районні, районні у містах, міські чи міськрайонні суди; органи державного геологічного контролю; органи, установи та заклади державної санітарно-епідеміологічної служби; органи земельних ресурсів; спеціально уповноважені органи виконавчої влади у сфері захисту рослин; органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі водного господарства; органи рибоохорони; органи лісового господарства; органи мисливського господарства. Стягнення засто-

вуються відповідно до рішень, що приймаються уповноваженими органами, у порядку, що встановлений адміністративним законодавством.

Висновки. Процес реформування адміністративного права та адміністративного законодавства, що відбувається сьогодні, безпосередньо пов'язаний із реформуванням інституту адміністративної відповідальності та законодавства про адміністративну відповідальність. Сучасне законодавство містить важливі новації, спрямовані на вдосконалення адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. Зокрема, значно розширено перелік екологічних правопорушень, за які можуть накладатись адміністративні стягнення, перелік самих адміністративних стягнень, введено адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Адміністративна відповідальність є дійовим засобом охорони навколишнього природного середовища, його об'єктів та ресурсів, а також життя та здоров'я громадян. Переваги цього виду юридичної відповідальності полягають насамперед у спрямованості на попередження та недопущення завдання значної шкоди навколишньому природному середовищу та життю і здоров'ю людини, а також в оперативності реагування на правопорушення, що особливо важливо у сфері охорони довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1998 р. (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України № 2222-IV від 8 грудня 2004 р. // *Голос України*. – 1996. – №№ 128, 138; 2004. – № 233.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – К. : Велес, 2015. – 364 с.
3. *Костицький В.* Десять тез про юридичну відповідальність за екологічні правопорушення / В. Костицький // *Про українське право: Часопис кафедри теорії та історії держави і права / КНУ ім. Тараса Шевченка*. – 2010. – Число 5. – Правова відповідальність. – С. 312-322.
4. Про виключну (морську) економічну зону: Закон України // <http://zakon.rada.gov.ua>
5. *Шемшученко Ю.С.* Административная ответственность в области охраны окружающей среды. – К. : Юридична думка, 2010. – 48 с.

Матчук С.В., Кріпостна Т.В. Адміністративно-правова відповідальність за екологічні правопорушення

У статті на підставі аналізу чинного законодавства, доктрини адміністративного права висвітлені основні положення адміністративно-правової відповідальності у сфері екологічних правовідносин. Здійснено класифікацію адміністративних правопорушень у сфері охорони та захисту довкілля залежно від об'єкту посягання. Зроблені висновки про можливість та необхідність удосконалення заходів адміністративно-правової відповідальності, спрямованих на дотримання екологічного законодавства та забезпечення конституційного права громадян на безпечне довкілля.

Ключові слова: право на безпечне довкілля, екологічне правопорушення, юридична відповідальність, адміністративно-правова відповідальність.

Матчук С.В., Крипостная Т.В. Административно-правовая ответственность за экологические правонарушения

В статье на основании анализа действующего законодательства, доктрины административного права освещены основные положения административно-правовой ответственности в сфере экологических правоотношений. Осуществлена классификация административных правонарушений в сфере охраны и защиты окружающей среды в зависимости от объекта посягательства. Сделаны выводы о возможности и необходимости усовершенствования мер административно-правовой ответственности, направленных на соблюдение экологического законодательства и обеспечения конституционного права граждан на безопасную окружающую среду.

Ключевые слова: право на безопасную окружающую среду, экологическое правонарушение, юридическая ответственность, административно-правовая ответственность.

Matchuk S.V., Kripostna T.V. Administrative liability for environmental violations

The article is based on an analysis of current legislation, administrative law doctrines highlighted the main provisions of administrative liability in environmental relations. Author created classification of administrative offenses in the area of health and environmental protection depending on the object of encroachment. The article makes conclusions about the possibility and necessity of improvement of administrative and legal responsibility aimed at compliance with environmental legislation and ensures citizens' constitutional right to a safe environment.

Keywords: right to a safe environment, environmental offenses, legal liability, administrative liability.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2015.